P. P. PANAITESCU

PETRE RAREȘ ȘI MOSCOVA

EXTRAS DIN VOLUMUL
«ÎN MEMORIA LUI VASILE PÂRVAN»
BUCUREȘTI 1934

www.dacoromanica.ro

PETRE RAREȘ ȘI MOSCOVA

INTRODUCERE. Multe din directivele politicii principatelor române la sfârşitul veacului al XV-lea şi în prima jumătate a celui următor, nu sânt încă deplin lămurite, pentrucă nu s'a ţinut seamă de toţi factorii cari puteau să le influenţeze. In această privinţă influenţa Rusiei moscovite la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare şi al urmaşilor săi până la 1550, este mult mai importantă, decât a fost admisă până acum de către istoricii noştri. Politica rusească în această vreme a fost condusă de o ideie religioasă şi naţională : recuperarea dela Polonia a celorlalte „Rusii" (ţările rutene şi Rusia Albă), care figurau deja în titlul Marelui Cneaz dela Moscova. Deaceea, în nenumăratele războaie ruso-polone din această epocă, stăpânitorii dela Moscova urmăreau, adesea cu succes, să despartă pe coreligionarii lor de Polonia, prin mijlocul propagandei religioase ortodoxe [1]. Aceste războaie, purtate de suzerana Moldovei şi tema religioasă-ortodoxă a propagandei ruseşti între supuşii Poloniei, nu puteau rămâne fără efect asupra principatelor române. E un factor care trebue ţinut în seamă pentru lămurirea politicii domnilor noştri, în special a celor din Moldova. Pretenţiile Moldovei asupra Pocuţiei, *ţară locuită de o mică nobilime ortodoxă ruteană*, erau de acelaşi ordin ca cele ruseşti şi, precum se va vedea, erau sprijinite pe aceiaşi propagandă ortodoxă. E caracteristic faptul că atacurile Moldovei împotriva Poloniei pentru Pocuţia, sânt întotdeauna în legătură cu tratări sau alianţe secrete ale Moldovei cu Rusia şi trebuesc explicate prin aceste relaţii între cele două ţări ortodoxe.

Ne propunem, deocamdată, să dăm câteva indicaţii în acest sens pentru epoca lui Petre Rareş, rămânând să tratăm chestia în ansamblul ei, cu altă ocazie.

POLITICA EXTERNĂ A LUI PETRE RAREŞ. Lucrarea răposatului I. Ursu asupra politicii externe a lui Petre Rareş [2] conchidea la o explicaţie internă independentă, foarte măgulitoare pentru noi a acestei politici :

---

1. P. politica rusească în această epocă, cf. Rambaud, *Histoire de la Russie*, ed. Paris, 1918, p. 197—9, 207—8. *Historja polityczna Polski*, ed. Academiei Polone, II, Cracovia, 1923, p. 7—14. Schieman, *Russland, Polen und Livland bis ins XVII Jahrhundert*, Berlin, 1886, I p. 314, 318, 341—8. S. Soloviev, Исторія Россіи, ed. III, V, p. 123 şi urm..

2. I. Ursu, *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau*, Viena, 1908.

www.dacoromanica.ro

toată acţiunea domnului Moldovei se explică prin dorinţa lui de a se libera de sub Turci şi de a-şi mări teritoriul în Ardeal. In realitate, cum a arătat critica lui C. Giurescu [1], trebue să ţinem seamă în primul rând de factorul turcesc. Pe faţă, Petre Rareş n'a rupt niciodată relaţiile cu puternicul său suzeran, Soliman II; alianţa sa cu Zapolya e motivată de sprijinul ce-i acorda acestuia sultanul, iar expediţia dela 1538 a Turcilor în Moldova a fost pentru domn o surpriză.

Faţă de Polonia, atitudinea lui Petre Rareş n'a fost dela început duşmănoasă; această putere era aliată şi prietenă cu Turcii. Deşi Ludovic II regele Ungariei, cel ucis la Mohaci (1526), era un Iagiellon şi deşi Sigismund I al Poloniei nu izbutise în timidele sale încercări de a pune mâna pe tronul Ungariei după moartea nepotului său, totuşi Polonia, din cauza rivalităţii cu Habsburgii, rămase în lupta pentru coroana Ungariei de partea lui Ioan Zapolya, candidatul Turcilor [2].

Cu toate acestea, Petre Rareş nădăjduia că Polonia şi-ar putea schimba, un moment dat politica şi vedea posibilă, cu sprijinul ei, o liberare a Moldovei de sub Turci, gând care l-a frământat mereu în toată domnia, fără ca să-l poată da pe faţă prin fapte. Intr'o scrisoare către regele Poloniei, încă din 1528, el îi atrăgea atenţia asupra primejdiei turceşti şi vederile domnului moldovean se arată destul de largi, căci pe lângă evenimentele din Ungaria, el judecă şi politica Veneţienilor, duşmani ai creştinătăţii, cari au îndemnat pe Turci să ia Rodosul şi Belgradul. Numai o cruciată întreprinsă de Polonia, crede domnul, ar putea mântui creştinătatea de păgâni, căci în Ungaria „sânt doi regi" [3] şi „păgânii vor face.... ca acea ţară să nu rămâie niciunuia din doi" [4].

Un alt document mai puţin cunoscut şi cu un caracter cu totul deosebit, aruncă o lumină deosebită asupra dorinţei de liberare de sub

---

1. C. Giurescu, *O carte despre politica externă a lui Petre Rareş*, extras din *Convorbiri literare*, XLIV, Bucureşti, 1910.

2. L. Finkel, *Habsburgowie i Iagiellonowie po klęsce Mohackiej*, (Habsburgii şi Iagiellonii după dezastrul dela Mohaci), în *Kwartalnik Historyczny*, VII, p. 589—602 şi idem, *Polityka polska w sprawie węgierskie w roku 1528* (Politica polonă în chestia ungară în anul 1528), *ibidem*, XIII, p. 459—481.

3. Ferdinand de Habsburg şi Ioan Zapolya.

4. *Acta Tomiciana*, X, p. 11, Grabowski, *Starożytnoszci historyczne Polskie*, I, Cracovia, 1840, p. 24—5. Rezumat şi de I. Ursu, *op. cit*, p. 28—29.

www.dacoromanica.ro

păgâni, care rodea inima aprigului domn. E vorba de o donaţie făcută de Petre Rareş mânăstirii Hilandari dela Muntele Athos în 1533 (Mart 13) [1]. Dania, făcută marii lavre sârbeşti, se explică prin relaţiile soţiei sale, doamna Elena din familia domnească sârbă a Brancoviceştilor. Hrisovul, în obişnuita limbă slavă bisericească, începe cu cuvintele „Prin nespusa milostivire şi iubire de oameni a stăpânului meu dulce, Isus Hristos şi prin prea milostiva lui binefacere a privit la smerenia mea şi m'a aşezat ca urmaş al părinţilor mei". Domnul arată apoi cum „a venit la domnia mea dela prea cinstitul şi Sfântul Munte, dela cinstita împărăteasca şi sfinţita mânăstire şi marea lavră sârbească numită Hilandari".... „cinstitul... chir Macarie igumenul şi fraţii din acel loc şi au cerut prin rugăminţi domniei mele ca să ne facem ctitor a mai sus zisei mânăstiri". Domnul consimte „să fim din ziua de azi ctitor al mai sus zisei mânăstiri, care să se numească de acum mânăstirea domniei noastre". Face astfel o danie anuală de trei mii aspri şi trei sute aspri cheltuiala trimisului. *„Iar dacă va binevoi Domnul Dumnezeul nostru în Troiţă slăvit şi preacinstita Maica Domnului, să-şi facă milă cu noi şi să ne mântuiască din mâinile celor de alt neam (Иннoплеменникъ), nu numai acestea mai sus scrise vom da, ci şi mai multe"*. Este, cred, un caz unic în care dorinţele politice ale domnului, liberarea de sub Turci, răsar într'un hrisov de danie.

Imprejurările politice însă erau potrivnice unor astfel de planuri. Tratatul lui Sigismund I cu Turcii la 1532 [2] şi alianţa Poloniei cu Zapolya, înconjurau pe Rareş cu un cerc de duşmani puternici, cari, în cele din urmă, aduseră căderea lui. Politica domnului moldovean n'a fost pe faţă împotriva Turcilor, dar legăturile sale tainice cu Habsburgii şi cu aliaţii lor dela Moscova, fură date pe faţă şi-l făcură suspect sultanului. Despre legăturile lui cu Habsburgii s'a discutat mult; cele cu Ruşii sânt mai puţin cunoscute şi de aceea le vom schiţa pe scurt în cele următoare [3].

1. C. Nevostruev, Три Хрисовулье у Х'иландару (Trei hrisoave dela Hilandari) în Гласник српског ученог друштва, XXV (serie nouă, VIII) Belgrad, 1869, p. 284—287.

2. *Historya Polityczna Polski*, II, p. 29.

3. V. mai sus. Pentru politica lui faţă de Polonia, cf. N. Iorga, *Relaţiile Moldovei cu Polonia după documente nouă*, în *Convorbiri Literare*, XXXV (1901), p. 324, 352 şi 391—419; idem, *Petru Rareş*, în *Literatura şi arta română*, IV (1900), p. 138—149.

www.dacoromanica.ro

ALIANŢA LUI PETRE RAREŞ CU MOSCOVA. Al doilea războiu polono-moscovit pentru ţările „ruseşti" din Polonia se terminase la 1522; armistiţiul care expirase la 1526 fusese prelungit pe şase ani, până la 1532, apoi numai pe un an. Ţarul Vasile umbla să aţâţe noi răscoale în Polonia, să ridice împotriva acestei ţări pe Hanul Crimeei şi se pregătea de mult de războiu, când moartea îl găsi la 3 Decembrie 1532. Urmaşul său Ivan (supranumit mai târziu „cel groaznic"), era de trei ani numai când căpătă domnia, ceeace îndritui pe Poloni să înceapă ei războiul (al treilea războiu polono-moscovit, 1534—1537) [1]. Aceste războaie nesfârşite, care aveau pentru Moscoviţi îndreptăţirea luptei pentru liberarea ortodoxilor de sub jugul polon [2], n'au rămas fără ecou în Moldova, care se găsea în conflict cu vecina ei dela Nord încă din vremea lui Ştefan cel Mare. Stanislav Górski, contemporan cu evenimentele, acel care a adunat celebra colecţie de documente polone, cunoscută sub numele de *Acta Tomiciana* [3], înseamnă în prefaţa actelor din 1531: că domnul Moldovei „a atras de partea lui pe Moscovit, al cărui tratat de pace cu Litvania era gata să expire, pentru a duce împreună războiu împotriva Poloniei". Petre „a trimis în ascuns soli la Moscovit, îndemnându-l să atace Litvania şi să lupte împreună împotriva Poloniei". Górski pune aceste fapte în legătură cu ocuparea Pocuţiei de către Moldoveni [4].

Şi cronicile ruseşti cunosc şi amintesc pe larg legăturile Moldovei din vremea lui Petre Rareş cu ţarul dela Moscova, Vasile şi apoi cu epitropii lui Ivan. „*Letopiseţul ţarului Vasile*" menţionează în 17 Mai 1532 trimiterea solului ţarului, Ivaşco Elizarov, prin Crimeea în Moldova; iar la 7 Noembrie acelaş an, întoarcerea lui împreună cu solul moldovean, Iuşca. Acesta aduce o scrisoare a lui Petre Rareş,

1. *Historya politiyczna Polski*, II, p. 12—13.

2. V. mai sus.

3. Stanislaw Górski (1498—1572), secretar regal, a adunat sub numele de *Acta Tomiciana* toate actele trecute prin cancelaria regelui Sigismund I (1506—1548). Această colecţie a circulat în manuscris şi a fost publicată la Posnan, până acum în XV volume; dar mai sânt numeroase volume încă inedite. Comentariile ce însoţesc documentele, grupate pe ani, au caracter de cronică. Cf. W. Zakrzewski, *St. Górski i jego prace historyczne.* (St. Górski şi lucrările sale istorice), în *Rozprawy*, publicate de Academia Polonă, ser. II, tom 27, secţia istorică, Cracovia, 1909.

4. *Acta Tomiciana*, XIII, p. 2—3.

www.dacoromanica.ro

care cerea „ca marele împărat al Moscovei să-l miluiască şi să-l apere împotriva regelui polon şi marelui cneaz litvan; dar marele cneaz (al Moscovei) se afla în pace cu regele litvan, Jicmond, iar voevodul moldovean Petre s'a rugat de marele cneaz Vasile Ivanovici, al tuturor Rusiilor.. să trimeată la sultanul turcesc... ca să-l apere pe el împotriva regelui Litvaniei Jicmond" [1]. In anul următor schimbul de solii între Moscova şi Moldova continuă, tot prin Crimeea [2].

Mai interesantă şi cu ştiri neaşteptate, este solia menţionată la 1543, în a doua domnie a lui Petre Rareş, de către *Letopiseţul lui Nikon* (sau Patriarhal). Solia moldovenească este compusă din Crâstea Vladovici pârcălabul, Petre Cârcovici logofăt şi Ivan Ştefanov pisarul; soseşte la Moscova la 8 Noembrie: „Şi s'au închinat marelui împărat solii din partea voevodului şi l-au rugat să-i dea ajutor să se răscumpere dela sultanul turcesc, căci sultanul turcesc l-a alungat din ţara lui, Moldova *şi voevodul voia să meargă către tine, către marele împărat, la Moscova, dar i-a fost ca neputinţă să treacă.* Turcii şi Tătarii de Crâm i-au prădat ţara şi era deasemenea în războiu şi cu regele [Poloniei], şi el a plecat în ţara Ungurească, iar din Ţara Ungurească s'a dus să se închine sultanului turcesc, ca să-i înapoieze domnia în Moldova şi sultanul turcesc l-a miluit, i-a înapoiat două părţi din ţara Moldovei, iar a treia parte a luat-o sultanul pentru sine, precum şi trei sute de mii (*sic*) de zloţi roşii, pe lângă darea pe care i-o dă anual. Iar marele împărat (al Moscovei) să-l miluiască şi să-i dea ajutor ca să se răscumpere, căci şi mai înainte încă l-a miluit şi l-a ajutat" [3].

In iarna aceluiaş an, cronica pomeneşte de trimiterea soliei moscovite în Moldova prin Polonia, iar în Februar 1544 o nouă solie rusească porneşte tot acolo [4].

Un deosebit interes trezeşte ştirea amintită, după care Petre Rareş, înconjurat de duşmani la, 1538, s'ar fi gândit să-şi caute un adă-

---

1 Чтенія въ Императорск. обществѣ исторіи и древностей Росс. 1848, V, p. 207 şi 210. Aceiaşi ştire în *Voskresenskaia Lietopis* (Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописей, VIII, p. 281 şi *Letopiseţul lui Nikon* (*ibidem*, XIII—1, p. 66).

2. Чтенія, *op. cit.*, p. 214. Полное собраніе, VIII, p. 283.

3. Полное собраніе русскихъ лѣтописей, XIII-1, p. 144 (La fel varianta aceleiaşi cronici, *ibidem*, XIII-2, p. 442).

4. *Ibidem, loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

post la Moscova şi numai împrejurările potrivnice l-ar fi silit să se îndrepte spre Cicei. Este curios că în momentul sosirei Turcilor la Suceava, nu se ştia încotro o apucase domnul părăsit de ai săi. O scrisoare inedită din capitala Moldovei, din 18 Septembrie 1538, trimisă de cei trei viziri intraţi în oraş în fruntea oştilor, Sivas paşa, Lufti paşa şi Mehmet paşa, regelui Poloniei, dă de ştire acestuia că „blestematul Petru Vodă" ar fi fugit în Polonia, după cum a aflat sultanul. Intrucât Petre e un duşman al Poloniei, Turcii cer să le fie predat lor „viu sau mort" şi sultanul trimite chiar la rege pe omul său Iossin bey cu această misiune [1]. Desigur că domnul se gândise să treacă prin Polonia spre Moscova, ceeace a dat naştere la aceste svonuri.

Dar, ca să revenim la legăturile lui Petre Rareş cu Moscova, cele ce ştim despre aceste legături nu se mărginesc la datele sumare din cronici. Corespondenţa diplomatică rusească a vremii, cel puţin ordinele şi instrucţiile ţarului către solii săi, ni s'a păstrat şi a fost publicată în *Sbornicul Societăţii istorice din Moscova*. Din numeroasele scrisori privitoare la Petre Rareş şi la Moldova, din care nu putem decât spicui pe scurt datele mai interesante, aflăm că legăturile ţarului Vasile cu Moldova încep încă din 1529.

In luna Februarie a acelui an, ţarul Vasile cere regelui Sigismund un salvconduct prin ţara lui pentru solii moldoveni care se aflau la Moscova şi voiau să se întoarcă în ţară prin Polonia, împreună cu trimişii ruşi la Suceava. Avem şi numele solilor: Duma visternicul, Cuzmici şi Toma Ivanov [2]. In adevăr, regele dă salvconductul cerut, cu data Vilna 2 Mart 1529 [3]. Dar în August, acelaş an, când voevodul Petru trimite o nouă solie cu Alexandru Cârjă şi Toma Ivanov, solii sânt închişi două săptămâni la Vilna, cu „mare necinste"; ceeace provoacă protestul ţarului [4]. In 1536 sânt pomeniţi la Moscova solii moldoveni „boerul Ivan Mihailovici Sunjar (*sic*) şi diacul Petre urecar (uricarul)" [5].

1. Două traduceri după originalul turcesc pierdut, una în limba polonă, alta în italieneşte, în *Ms. Muzeului Czartoryski, Cracovia, 611*, p. 151—152.

2. Сборникъ Русск. Истор. Общества, Moscova, vol. XXXV, p. 772.

3. *Ibidem*, p. 779 Alt salvconduct în Mai, *ibidem*, p. 784—5.

4. *Ibidem*, p. 802—903. Textul salvconductului pentru solii „marelui cneaz Petre voevod Ştefenovici, gosudar al Ţării Moldovei" prin Polonia, *ibidem* p. 804—805. Cf. şi p. 808 şi 834.

5. *Ibidem*, vol. LIX, p. 27 (Februar 1536), cf. şi p. 41.

www.dacoromanica.ro

E tocmai în timpul războiului ruso-moscovit şi solia polonă pentru pace se afla şi ea la Moscova, în frunte cu Gheorghe Radziwill. Răspunsul Ruşilor la propunerile de pace polone e foarte interesant şi dovedeşte existenţa unei alianţe ruso-moldoveneşti : Boerii epitropi declară Polonilor că acceptă pacea, „însă marele cneaz a făgăduit lui Petre voevodul moldovenesc să-l apere şi să-l ajute şi să nu-l lase, încheind pace cu regele". Deci ei cer ca regele „să încheie cu Petru Voevod o încetare de luptă pentru o vreme oarecare" (armistiţiu) [1]. Se ştie că în cursul anului 1536 şi acelui următor, Polonii pregătiră o mare expediţie împotriva Moldovei [2]. Pacea ruso-polonă nu se încheie în 1536 şi tratările urmează şi anul următor. O relaţie a primirei solilor litvani de către boerii ruşi la 3 Februar 1537. ne dă următoarele amănunte extrem de interesante : „Cneazul Mihai Iurievici a spus : Vă este cunoscut, domnilor, că Ştefan voevodul Moldovei a fost în iubire şi în legături de rudenie cu marele cneaz Ivan, bunicul domnului nostru şi domnul nostru l-a ajutat şi a stat pentru dânsul. Iar pe fiul său, Petre Voevod, l-a ajutat şi l-a miluit tatăl domnului nostru, marele gosudar Vasili şi acum marele nostru gosudar Ivan îl miluește pe Petre voevod şi Petre voevod slujeşte gosudarului nostru. Şi acum, cu voia lui Dumnezeu, se face pace şi bună înţelegere între domnii noştri. Stăpânul nostru ne porunceşte, deci, să vă spunem : regele Jicmont să facă pace şi cu Petru Voevod şi domnul nostru va trimite pe omul său la Petre voevod pentru ca să trimită el soli la Jicmont pentru pace".

„Şi solii (poloni) au spus : Domnilor, boerilor, ne vorbiţi din partea domnului vostru de Petre domnul Moldovei, fiul lui Ştefan şi spuneţi că domnul vostru l-a luat sub protecţia lui şi că slujeşte domnului vostru.... ; dar noi n'avem nici o poruncă în solia noastră pentru această treabă".

„Şi boerii (ruşi) au stat tare şi au stăruit pentru domnul Moldovei, ca să se învoiască solii, ca regele să facă pace şi cu domnul Moldovei. Solii însă au spus :.. Spuneţi că voevodul slujeşte domnului vostru, dar voevodul moldovean este vasalul stăpânului nostru şi al coroanei polone şi acum s'a răsculat şi a început războiu împotriva stăpânului

1. *Ibidem*, p. 58 (Iulie 1536), instrucţii în aceaşi sens în August, p. 60).
2. Ursu, *Die auswärtige Politik Peter Rares*, p. 141 şi 149—160; Nistor, *Die Moldawische Ansprüche auf Pokutien*, p. 136—137.

www.dacoromanica.ro

nostru şi a Poloniei şi voevozii poloni l-au bătut, dar cu noi, cu boerii din Vilna nu e în războiu, ci sântem în pace. Şi boerii au spus : Dacă e în pace cu voi, daţi-ne cuvântul vostru că regele nu va ridica asupra lui nici Polonia, nici pe voi şi ţara Litvaniei. Şi solii au spus : Ne mirăm de mintea voastră că ne vorbiţi aşa de mult de acest lucru, pentru care n'avem nici o instrucţiune. Şi multe au vorbit pentru aceasta şi boerii au ţinut tare, ca să se facă pace şi cu Moldovenii, iar solii au spus că nu au poruncă pentru aceasta. Şi boerii s'au dus la marele cneaz şi i-au spus. Iar marele cneaz a spus boerilor să vorbească cu stăruinţă despre Moldovean" [1].

Aceleaşi preocupări se văd în scrisoarea trimisă regelui polon în numele marelui cneaz în April, în care se insistă din nou pentru pacea cu Moldova, amintindu-se legăturile lui Ştefan cel Mare cu Moscova [2]; dar regele Sigismund răspunde că Petre Rareş e din vechi timpuri vasalul lui şi că nu va permite trecerea soliei către ţara duşmanului [3].

Din nefericire pentru Moldoveni, Ruşii încheiară pacea, renunţând la alianţa cu Petre Rareş, care fu astfel părăsit. In Decembrie ţarul mai cerea încă odată zadarnic, ca solii lui să fie lăsaţi să treacă în Moldova, iar solului rus la Cracovia i se dădeau instrucţiuni să afle dacă „regele porneşte împotriva domnului Moldovei şi ce face acesta, ce s'a întâmplat cu el, cum stă acum regele cu domnul, e războiu sau pace, va fi oare pace şi în ce fel?" [4].

Din cele de mai sus, se vede limpede că a existat o alianţă a lui Petre Rareş cu Moscova şi că războaiele lui cu Polonia sânt în legătură cu această alianţă şi cu războaiele ruso-poloane, de care nu pot fi despărţite.

PETRE RAREŞ ŞI RUTENII ORTODOXI DIN POCUŢIA. Am spus că războaiele ruso-polone dela sfârşitul veacului al XV-lea şi cele din veacul al XVI-lea, au avut ca motiv dorinţa Ruşilor din Moscova de a pune stăpânire pe „Rusiile" din Polonia (Ucraina, Rusia Albă, Galiţia de mai târziu) şi că acest războiu de caracter religios a fost purtat din partea Ru-

1. Сборникъ, vol. LIX, p. 89—91.
2. *Ibidem*, p. 117—118.
3. *Ibidem*, p 125.
4. *Ibidem*, p. 134—135. Scrisoarea ţarului din 23 Decembrie 1537. Răspunsul regelui la p. 140—1. Instrucţiile solului Lavin trimis la Cracovia, la p. 138.

www.dacoromanica.ro

şilor pe baza unor continue răscoale aţâţate de ei printre Ruşii din Polonia[1]. Cunoscând relaţiile Moldovei cu Rusia şi războiul comun pe care-l duceau cu Polonia, se pune întrebarea dacă nu cumva şi Moldovenii n'au invocat solidaritatea religioasă ortodoxă, în incursiunile lor în Pocuţia. Această provincie era locuită, pe atunci ca şi azi, de o populaţie ruteană şi se ştie că în secolul XVI Rutenii erau încă ortodoxi [2]. Stăruinţa Moldovei de a pune stăpânire pe această provincie se poate astfel explica, nu numai prin amintirea sumei date de Petre Muşatin, ci şi prin îndemnurile care veneau din Pocuţia dela populaţia ortodoxă ruteană de acolo. Această politică ortodoxă anti-polonă este însă de origine rusească moscovită şi se explică la Moldoveni prin alianţa lor cu Ruşii împotriva Poloniei. Incă din vremea lui Ştefan cel Mare, care era aliat şi rudă cu Ivan III, întâlnim o răscoală a Rutenilor din Pocuţia împotriva Polonilor, răscoală condusă de un anume Muha, venit din Moldova şi sprijinită aproape pe faţă de domnul Moldovei (1491) [3]. Această răscoală a precedat cu câţiva ani ocuparea Pocuţiei de către Moldoveni. In vremea lui Petre Rareş, care, cum am văzut, era aliatul şi prietenul Moscovei, lucrurile s'au petrecut la fel, cu ocazia războiului său din Pocuţia, în 1530—1531. Un raport polon asupra invaziei moldoveneşti în Pocuţia, în Decembrie 1530, scris de vice-cancelarul Coroanei, afirmă că „Rutenii aproape toţi aleargă la el [la Petre Rareş] şi i se supun cu bucurie, iar el îi primeşte şi-i tratează bine, iar pe cei cari sânt de rit roman [catolici] porunceşte să-i ucidă" [4].

Mărturia aceasta este preţioasă şi ne desvălue politica ortodoxă a lui Petre. Teama unei propagande moldoveneşti printre ortodoxii din Polonia şi dorinţa de a-i scoate de sub influenţa principatului vecin, face pe regele Sigismund I să numească la 1539 pe Macarie Tuczapski,

1. V. mai sus.

2. I. Nistor, *Die moldavischen Ansprüche auf Pokutien*, Viena, 1910, p. 21—27. Se pomenesc şi numeroase sate de colonişti români.

3. O. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego Moldawskiego* (Cronica epocii lui Ştefan cel Mare al Moldovei), Cracovia, 1931, p. 112—113, dă cele mai complete ştiri asupra acestei răscoale.

4. Hurmuzaki Iorga, *Documente*, XI, p. 8. D. Iorga, comentând acest raport, nu crede că poate fi luat în serios, căci „aceasta ar presupune la Petre Vodă o agerime politică, o pătrundere, pe care nu le a avut" (N. Iorga, *Relaţiile Moldovei cu Polonia*, în *Convorbiri literare*, XXXV, p. 333—334).

www.dacoromanica.ro

ca cel dintâi episcop ortodox din Lemberg. In diploma regală numirea e motivată prin aceea că „preoţii ortodoxi din Podolia şi Rusia să nu mai fie obligaţi pe viitor să se ducă în Moldova şi în alte ţări străine, pentru a fi hirotonisiţi şi pentru treburile lor religioase" [1]. Această numire, astfel motivată, chiar în clipa când se terminaseră războaiele cu Moldova pentru Pocuţia, nu poate fi decât în legătură cu aceeaşi propagandă ortodoxă a domnului Moldovei.

Dar cea mai interesantă ştire, care confirmă legăturile de ordin religios ale lui Petre Rareş cu nobilimea ruteană din Polonia, e o diplomă a regelui Sigismund I, dată la Piotrkow, la 3 Ianuarie 1531, [2] rămasă până acum neutilizată de istoricii noştri. La această dată Pocuţia era ocupată de oştile Moldovei şi se pregătea expediţia de recuperare sub comanda lui Ioan Tarnovski, care duse la lupta dela Obertyn [3]. Diploma, în limba latină, *este o mare donaţie făcută de rege în favoarea lui Ioan Tarnowski, a tuturor satelor nobililor ruteni din Pocuţia, care trecuseră de partea lui Petre Rareş*. Sânt menţionate „satele, *Zahosdzdzie*, *Passieczna* ale nobililor Ivaşco Zahosdzki şi Fedossa şi a soţiei acestuia"; satul *Bniehin*, a cărui jumătate o stăpâneşte numitul Ivaşco, iar cealaltă Vaşco cu fratele său; satele *Beresow de sus şi de jos*, ale nobililor Hrehor şi ale fraţilor săi; satul *Drohomirceni* (Drohomirczani, terminaţie românească!), pe care îl stăpânesc mai mulţi nobili. După aceea, parte din satul *Czuczilow*, pe care o stăpâneşte nobilul Gost; satul *Hilynicze*, al nobilului Stolpczaczki; satele *Pisthin*, *Wissina*, *Przerosl*, *Dynycze*, *Lanczin*; satul pustiu *Leschki* şi părţi din satele *Boschow* şi *Wąprzischow*" (fără indicarea proprietarilor). După această înşirare de sate confiscate, diploma citată adaugă „şi *toate bunurile hereditare care sânt în acea provincie Pocuţia*, pe cari le luăm la dispoziţia şi sub puterea noastră (le confiscăm), împreună cu stăpânii lor ereditari sau posesori, *nobili cari sânt de rit rutean* (de religie ortodoxă), (qui sunt ritus Ruthenici),

1. Szaraniewicz, *Patrijarchat wschodni wobec kościola ruskiego* (Patriarhia de Orient faţă de biserica ruteană), în *Rozprawy*, publicate de Academia din Cracovia, VIII (1878), p. 272—273.

2. B. Gorczak, *Archivum Książąt Sanguszków w Sławucie* (Arhivele prinţilor Sanguşko la Sławucz), V. Lemberg, 1897, p. 249—251.

3. I. Ursu, *Petru Rareş*, Bucureşti, 1923, p. 21 şi 23. Ocuparea Pocuţiei are loc în Decembrie 1530, iar pierderea ei în August 1531.

www.dacoromanica.ro

pentrucă stăpânii ereditari şi posesori ai celor mai sus numite, ne-au trădat şi au aderat şi s'au unit cu Voevodul Moldovei, duşmanul nostru, care, violând tratatele şi jurământul său, a ocupat mai sus-zisa provincie Pocuţia" (propterea quod haeredes et possessores illorum praedicti a nobis defecerunt et Voyevodae Moldaviensi, hosti nostro, qui foederibus violatis et iureiurando suo, districtum Pokucziae praefatum occupavit, se adiunxerunt et adhaeserunt). In consecinţă, regele donează toate aceste bunuri, cu ocnele de sare, dreptul de a vâna fiare în păduri, etc. lui Ioan Tarnowski, „general al oastei regatului" şi urmaşilor săi, cu rezerva tacită a recuperării provinciei pierdute.

Diploma regelui Poloniei arată lămurit că nobilimea ruteană din Pocuţia, care stăpânea numeroase sate în această provincie, trecuse de partea lui Petre Vodă şi tot deodată, se subliniază că trădătorii erau de *rit ortodox*, ceeace explică trecerea lor de partea domnului Moldovei. Dovada că în chestia pretenţiilor Moldovei asupra Pocuţiei a jucat un rol populaţia ruteană a provinciei, favorabilă domnilor din Suceava din motive de solidaritate ortodoxă, este astfel făcută. Am arătat că în această tendinţă politică a lui Petre Rareş el a urmat probabil exemplul aliatului său dela Moscova.

„CĂLĂTORIA" LUI PERESVIETOV. Legăturile lui Petre Rareş cu Moscova au influenţat şi literatura rusă contemporană cu dânsul. Numai prin aceste legături se explică acea stranie scriere a sfaturilor lui Ivan Peresvietov către ţarul Ivan IV cel Groaznic. Ivan Peresvietov (unii autori socotesc că e vorba de un pseudonim), era originar din Litvania şi ajunse pe la 1530—33 în slujba lui Ioan Zapolya, regele Ungariei, iar de acolo trecu la Suceava, unde rămase cinci luni la curtea lui Petre Rareş (pela 1533—1536). In cele din urmă, după alte călătorii, se stabili la Moscova, unde scrise între 1547 şi 1550 mai multe lucrări (toate în ruseşte), dedicate ţarului Ivan cel Groaznic [1]. Astfel e lucrarea despre sultanul Mahomet, despre ţarul Constantin Paleolog; dar cea mai interesantă pentru noi e lucrarea intitulată : „*Povestire despre Petre*

1. V. Rjig, И. Пересвѣтовъ, публицисть X\ I вѣка, съ приложеніемъ сборникъ его сочиненіи (I. Peresvietov publicist din veacul XVI, cu un adaus : adunarea operelor lui), Moscova, 1908). (In colecţia Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей, vol. 224).

www.dacoromanica.ro

Voevodul moldovean, cum a scris laudă binecredinciosului ţar şi marelui cneaz Ivan Vasilievici al tuturor Rusiilor" [1].

In această lucrare autorul povesteşte ţarului cum a stat cinci luni la Suceava la Petre Voevod [2]. Şi acesta în fiece zi se ruga lui Dumnezeu pentru mărirea şi apărarea Moscovei şi a ţarului ei [3]. „Şi am văzut înţelepciune mare la dânsul şi aceste vorbe le-a spus din adâncă învăţătură filosofică, deoarece însuşi voevodul Petru era un filosof învăţat şi doctor înţelept şi la el slujeau mulţi oameni filosofi înţelepţi şi doctori şi el citea în cărţile sale înţelepte împreună cu doctorii şi filosofii înţelepţi despre propăşirea împărăţiei tale după semnele cereşti, cum că vei fi un ţar mare şi Dumnezeu va bate pe duşmanii tăi". [4] Petre Vodă avea la curtea lui un slujitor rus moscovit, Vasca Merţalov, pe care l-a întrebat : „Tu multe ştii despre împărăţia Moscului ; spune-mi.... este dreptate în acea împărăţie ?" „Şi acela i-a spus lui Petre Voevod : Credinţă creştinească este bună şi deplină şi mare frumuseţe de biserici, dar dreptate nu este ! Şi atunci Petre Voevod a plâns şi a spus aşa : „Unde nu este dreptate, nu este nimic !". Domnul Moldovei începe atunci să dea sfaturi Ruşilor şi ţarului, în ce chip să-şi chivernisească ţara : El dă ca exemplu pe Constantin Paleolog ţarul Grecilor, sub care credinţa a scăzut, boerii nu ascultau de împărat, oştenii sărăciseră, „vameşii se îmbogăţeau". Deaceea Ţarigradul a căzut şi azi Grecii şi Sârbii plătesc bir greu şi dau copiii lor în oastea turcească [5]. Singura nădejde a creştinilor e acum Moscova [6]. Ţarul turcesc Mahomet Cuceritorul, deşi păgân, a fost drept şi a guvernat fără să dea puterea pe mâna boerilor [7].

---

1. Apărută întâi în Ученныя записки императорскаго Казанскаго университета, Cazan I, 1865, p. 31—46 şi apoi, după alt ms , la Rjig, *op. cit.*, p. 59—69. Textul din Ученныя записки este mai pe scurt şi reprezintă o versiune primitivă a autorului, care mai târziu a fost amplificată tot de dânsul. Cf. G. A. Şteglova, Къ вопросу о сочиненіяхъ Ив. Пересвѣтова (In chestiunea operelor lui Ivan Pereswietov), San-Petersburg, 1911 (extras din *Jurnalul Ministerului Instrucţiunii*), p. 10.
2. Rjig, *op. cit.*, p. 61.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*, p. 68.
5. *Ibidem*, p. 59 şi 63.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*, p. 61—65.

www.dacoromanica.ro

Deaceea Petre Vodă sfătuieşte pe ţar să guverneze absolut, să umilească pe boerii bogaţi, cari nu sunt buni de războiu [1], să-şi facă o oaste puternică din oameni săraci, de credinţă, o gardă de 12.000 de oşteni cu arme de foc [2] şi să scoată pe cei de jos de sub robia boerilor. [3] Astfel va fi un mare stăpânitor şi va lua şi cetatea Cazanului [4].

Această lucrare pe care am rezumat-o mai sus, a fost mult discutată de istoricii literari ruşi [5], cari au observat că de fapt nu e în parte decât o variantă a celorlalte lucrări ale autorului. Ce scrisese Peresvietov despre ţarul Constantin Paleolog şi despre sultanul Mahomet în celelalte lucrări, le pune acum în gura lui Petre Rareş. De altfel, cele mai multe din „sfaturile" atribuite domnului Moldovei, nu puteau fi ale lui. Luptele pentru Cazan încep la 1547, adică după moartea lui Rareş şi e puţin probabil ca acesta să se fi amestecat în chestiile sociale din Rusia. Toţi istoricii literari ruşi sânt de acord asupra faptului că Peresvietov era un duşman al boerilor şi un partizan al absolutismului şi că de fapt pune ideile lui proprii în gura lui Petre Rareş. (De altfel şi celelalte două lucrări despre Mahomet şi Constantin Paleolog au aceiaşi tendinţă). El a recurs la acest mijloc, pentru a nu da impresia că un simplu supus îşi permite să dea sfaturi stăpânului şi, pe de altă parte, pentru a da mai mare autoritate acestor sfaturi, le-a pus în gura unui stăpânitor străin.

Cu toate acestea, unele elemente din povestirea lui Peresvietov sânt desigur reale şi el a primit indicaţii din şederea sa la Suceava, la curtea lui Petre Rareş. Astfel, speranţa unui ajutor rusesc contra Turcilor şi ideia ca Rusia să înceapă o cruciată pentru credinţă (în secolul XVI), i-a putut fi suggerată autorului la Suceava, cum admite şi cunoscutul istoric literar rus, Pypin [6]. Deasemenea interesul lui Rareş

1. *Ibidem*, p. 62– 63.

2. *Ibidem*, p. 63.

3. *Ibidem*, p. 67.

4. *Ibidem*.

5. Rjig, în introducerea la ediţia sa, G. A. Şceglova *op. cit.* Speranski, Исторія Дрерьней Русской Литературы. Moscova, 1914, p. 474 şi urm. Pypin, Исторія Русской Литературы, ed. I. St. Petersburg, 1898, II p. 496 şi urm., G. Belicenko, К вопросу о составе и редакциах сочиненій Ив. Перевветова (Chestiunea compunerii şi a redacţiilor operii lui Peresvetov), în Сборник Соболевскіи, Leningrad, 1928, p. 327—331.

6. Pypin, *loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

pentru Sârbi, din neamul cărora era soţia lui, faptul că el vorbea adesea despre Moscova şi avea slujitori moscoviţi, nu pot fi simple invenţii. E probabil iarăşi că pomenirea înţelepciunii şi învăţăturii domnului şi a unora dintre sfetnicii săi, au o bază reală. Aşa dar, deşi în parte e o lucrare de propagandă a unor idei sociale şi politice, raportul lui Peresvietov rămâne totuşi şi un ciudat document privitor la relaţiile lui Petre Rareş cu Moscova.

P. P. Panaitescu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro